

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากสถานการณ์นักท่องเที่ยวทั่วโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา นักท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มจาก 69 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2503 เป็น 286 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2523 และในปี พ.ศ. 2538 มีนักท่องเที่ยวทั่วโลกถึง 576 ล้านคน และจากข้อมูลโดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) ได้แสดงให้เห็นว่า จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกจะเพิ่มเป็น 664 และ 937 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543 และ 2553 ตามลำดับ โดยมีอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 - 2553 เท่ากับ ร้อยละ 4.7 (อภิวัฒน์ เศรษฐรักษ์, 2542) และมีแนวโน้มว่าจะมีอัตราการเจริญเติบโตร้อยละ 7.8 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547)

ประเทศไทยมีส่วนแบ่งการตลาดการท่องเที่ยวโลกจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวอยู่ในอันดับที่ 26 และ 21 ในปี พ.ศ. 2528 และ 2533 และขยับขึ้นมาอยู่ในอันดับที่ 20 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 โดยมีรายได้จากการท่องเที่ยวในช่วงปี พ.ศ. 2530 จำนวน 69,268 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็น 299,047 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2544 (จันทร์ทิพย์ คงปาน, 2545) และในปี พ.ศ. 2547 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คาดว่าจะมีรายได้จากการท่องเที่ยวถึง 383,900 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2547)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2544 - 2553) ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในการประชุม เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2543 โดยกำหนดนโยบายของแผนไว้ว่าเป็นการพัฒนาให้ประเทศไทยคงความเป็นผู้นำทางการท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอย่างต่อเนื่อง โดยได้ให้การท่องเที่ยวของไทยมีการพัฒนาควบคู่ไปกับสาขาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเพื่อเป็นการเร่งรัดให้เกิดการกระจายรายได้และสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการในธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่นโดยตรง และเป็น การ

อนุรักษ์ทรัพยากรของไทยให้คงความสมบูรณ์ ตลอดจนคงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ชัดเจน

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น กำลังได้รับความนิยมสูงสุดคล้อยกับกระแสการอนุรักษ์ในโลก โดยจากผลการประชุมสหประชาชาติ เรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือ Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในเดือนมิถุนายน 2535 ได้ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้หลายประเทศ ตื่นตัวในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540 - 2544) ได้มุ่งให้ความสำคัญกับการใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในมิติที่มีใช้เพียงเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจด้านเดียวแต่ยังมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเพิ่มมากขึ้น และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 - 2549) ได้มีความต่อเนื่องในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อจากที่กำหนดในแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา

โดยที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ จากการรวบรวมโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 2,579 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature Destination) 1,385 แห่งและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Destination) 1,194 แห่ง ซึ่งในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ถ้ำ ลำธาร ทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ แก่ง น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน บ่อน้ำแร่ แหล่งอาศัยของสัตว์ป่าเขื่อน อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด (ห้วย หนอง คลอง บึง) ปะการัง และธรรมชาติใต้ทะเล เป็นต้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและมีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูง แต่ก็ยังมีปัญหาในการบริหารจัดการให้มีความพร้อมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่นำไปสู่การพัฒนาอุทยานแห่งชาติเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมี 3 ประเด็น คือ 1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยมีแนวโน้มดี 2) แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงอยู่ในอุทยานแห่งชาติ และ 3) ความจำเป็นในการจัดการอุทยานแห่งชาติเพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืน

อุทยานแห่งชาติแม่ปิง จังหวัดลำพูน เป็นอุทยานแห่งชาติที่ประกาศจัดตั้งขึ้นในลำดับที่ 32 ของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2524 และเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 2 ของจังหวัดลำพูนต่อจากอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สมบูรณ์เป็นตัวแทนของแหล่งกระจายพันธุ์ของระบบนิเวศป่าผลัดใบ ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณผืนใหญ่ที่สำคัญของประเทศ

ไทย ในส่วนทรัพยากรท่องเที่ยวที่ยุคนั้นมีความหลากหลายสูงอันเกิดจากสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ สภาพของพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ ภูเขา ทุ่งหญ้าธรรมชาติ และแม่น้ำปิงที่อยู่ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล เป็นต้น จึงทำให้อุทยานแห่งชาติแม่ปิงมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายไปด้วย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้ทำการประเมิน (เบื้องต้น) ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว Ecotourism ในประเทศไทยไว้ 5 ระดับ คือ A, B, C, D และ E ซึ่งระดับที่ A และ B ได้แสดงถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงและเหมาะสมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากการประเมินพบว่าในอุทยานแห่งชาติแม่ปิง มีแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับ B ถึง 3 แห่ง ได้แก่ น้ำตกก้อหลวง ทุ่งกิ๊ก-ทุ่งนางู และแก่งก้อ จากทั้งหมด 6 แห่ง ซึ่งใน 3 แห่งที่เหลือพบว่าอยู่ในระดับ C ได้แก่ ที่ทำการอุทยานแห่งชาติ ถ้ำยางวี และแก่งสร้อย

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาว่า ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติแม่ปิงมีพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณใดบ้าง ภายในอุทยานแห่งชาติแม่ปิง มีการจัดการการท่องเที่ยวตามแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่ เพียงใด และมีแนวทางใดที่จะนำไปสู่การจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ปิงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้อุทยานแห่งชาติแม่ปิงสามารถตอบสนองต่อกระแสการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวของประชาชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะสร้างชื่อเสียงและเพิ่มรายได้ให้กับท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน และเป็นแบบอย่างในการจัดการการท่องเที่ยวให้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะที่คล้ายกันต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพของพื้นที่ และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง

1.2.2 เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติแม่ปิง

1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิงเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

ในการศึกษารั้วนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ขอบเขตพื้นที่ และขอบเขตด้านเนื้อหา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาวิจัยได้กำหนดศึกษาในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ปิง ในเขตอำเภอถ้ำ
จังหวัดลำพูน ครอบคลุมพื้นที่ 379,811 ไร่ หรือร้อยละ 66.54 จากพื้นที่ทั้งหมดของอุทยานแห่งชาติ
แม่ปิง จำนวน 627,346 ไร่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำพูนไปทางทิศใต้ระยะทางรวมประมาณ 128
กิโลเมตรโดยใช้เส้นทางหลวงจังหวัดหมายเลข 106 ระยะทาง 108 กิโลเมตรและเส้นทางหลวง
จังหวัดหมายเลข 1087 ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ศึกษาบริบทของสภาพพื้นที่ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขต
อุทยานแห่งชาติแม่ปิง ประกอบด้วย สภาพการณ์ท่องเที่ยวในพื้นที่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
สภาพแวดล้อมทางชีวภาพ และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว

2) ศึกษาศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
โดยทำการศึกษาศักยภาพทั้งในระดับพื้นที่ศึกษา และศักยภาพในระดับโครงสร้างของพื้นที่
แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา โดยประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพของ ศูนย์วิจัยป่าไม้
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2538) ที่ยึดแนวความคิดเรื่องการจัดการด้าน
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลัก ได้แก่

2.1) ระดับพื้นที่ศึกษา

- การใช้ที่ดิน
- ความเปราะบางต่อการถูกทำลาย

2.2) ระดับโครงสร้างของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

- โอกาสในการพบเห็นสัตว์ป่า
- ความเป็นแหล่งรวมสัตว์หายาก
- ความหลากหลายของสังคมพืช
- ความโดดเด่นของระบบนิเวศ
- ความเป็นแหล่งรวมพืชพันธุ์หายาก พืชใกล้สูญพันธุ์ หรือพืชที่
ค้นพบชนิดใหม่ของโลก
- ความโดดเด่นทางกายภาพของพื้นที่
- ลักษณะโดดเด่นทางด้านโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปกรรมในพื้นที่
ธรรมชาติ
- โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

- ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่
- ความปลอดภัย
- การเข้าถึงพื้นที่

3) การจัดการการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติแม่ปิง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายใต้โครงสร้างองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน ได้แก่

3.1) การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม (องค์ประกอบด้านพื้นที่) ได้แก่

- การกำหนดขนาด ขอบเขต พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- การวางแผนจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมตามขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่
- การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทาง
- การกำหนดมาตรการป้องกัน และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่
- การเพิ่มขีดความสามารถ ศักยภาพของบุคลากรในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.2) การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม (องค์ประกอบด้านกิจกรรม) ได้แก่

- การจัดให้มีกิจกรรมการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการในพื้นที่ และผู้ประกอบการธุรกิจเอกชน
- การจัดให้มีการใช้การสื่อความหมายธรรมชาติที่ถูกต้องและมีคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.3) การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น (องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม) ได้แก่

- การเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ กำหนดแนวทางในการพัฒนา ติดตามประเมินผลการทำงาน ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- การสนับสนุนให้มีการสร้างกลุ่มเครือข่ายมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและการส่งเสริมให้ความรู้ในการประกอบอาชีพจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.4) การจัดการด้านการบริการการท่องเที่ยว (องค์ประกอบด้านการจัดการบริการการท่องเที่ยว) ได้แก่

- การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ การตลาดและบริการนำเที่ยวในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- การจัดบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่
- การจัดระบบการเดินทางและการเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวในพื้นที่
- การจัดการการบริการของที่ระลึกและการจำหน่ายอาหาร

4) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาอุทยานแห่งชาติแม่ปิงเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยมีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ รวมถึงการดำเนินงานตามองค์ประกอบหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ ด้านกิจกรรม ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการจัดการบริการการท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติ หมายถึง การกระทำหรือการดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งครอบคลุมถึงการบริหารงาน การจัดการ การควบคุม ดูแล การวางแผนงาน การดำเนินงาน การปฏิบัติงาน การประสานงาน การอนุรักษ์ การบำรุงรักษา ปัญหาอุปสรรค การป้องกันและการพัฒนา ด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่จัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติแม่ปิง

ศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ความสามารถที่แสดงถึงศักยภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 2 ระดับ คือ ระดับพื้นที่ศึกษาและระดับโครงสร้างของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิงที่เหมาะสมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แสดงออกมาเป็นคะแนน แยกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง ปานกลาง และต่ำ

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าไปมีบทบาทของภาคประชาชน ได้แก่ ผู้ประกอบการเอกชน อบต. ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในการ

ร่วมคิด แสดงความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางในการนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง ตลอดจนร่วมลงทุนลงแรงและร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานการท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง

สภาพการณ์ท่องเที่ยวในพื้นที่ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ผ่านระยะเวลาตั้งแต่เริ่มประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติแม่ปิงจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติกับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ นอกเขตอุทยานแห่งชาติ

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ดูนก เทียน้ำตกและนั่งเรือชมธรรมชาติที่เกิดขึ้นในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิงที่อยู่ในขอบข่ายของประเภทหรือชนิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัญหาอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ข้อจำกัดที่ส่งผลด้านลบต่อการดำเนินงาน การบริหารและการจัดการ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม หมายถึง วิถีทาง รูปแบบ วิธีการแผนงาน การบริหารงาน การจัดการ การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและส่งผลกระทบต่อพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวน้อยที่สุด